

КОНТАМІНАЦІЯ ЯК ЗАСІБ МОДИФІКАЦІЇ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Предметом вивчення в статті є контамінація як один зі способів словотворення сучасної німецької мови. Особлива увага приділяється фразеологічній контамінації. У статті представлено умови, що сприяють її виникненню, розглянуто існуючі класифікації контамінації фразеологізмів та типи їх модифікації. Висвітлюється питання відмінності контамінації та словоскладання, яка полягає в тому, що слово, отримане в результаті контамінації, не може стати моделлю словотворення, за якою в подальшому за аналогією будуть утворюватися нові лексичні одиниці. У рамках цієї статті показано значущість контамінації в системі словотворення німецької мови з одного боку, та недостатню вивченість і розробленість цього питання – з іншого. Здійснений аналіз процесу контамінації фразеологізмів на матеріалі газетної лексики надає можливість прийти висновку про відсутність єдиної класифікації умов виникнення контамінації фразеологізмів та типів модернізації фразеологічних одиниць сучасної німецької мови. Слід відзначити необхідну наявність індивідуальних творчих можливостей мовця задля передачі інформації, що вимагає високого рівня знань фразеологічного фонду німецької мови.

Ключові слова: контамінація; модифікація; словотворення; фразеологічна контамінація; фразеологічні одиниці.

Актуальність роботи зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на вивчення мовних і позамовних чинників розвитку фразеологічного складу сучасної німецької мови та недостатнім вивченням питання контамінації, а саме контамінації фразеологізмів. Фразеологічна система мови як невід’ємна її складова зазнає постійних змін та перетворень, оновлення, переосмислення, генералізації, спеціалізації тощо. Цій проблемі присвячено розвідки таких дослідників, як В. Гак, А. Капуш, О. Кубрякова, М. Степанова, О. Черкова, І. Чернишова та інших. Динамічні процеси у сфері фразеології німецької мови досліджували Г. Бургер, Б. Вотяк, М. Гавриш, І. Кравчук, С. Пташник, В. Фляшер.

Матеріалом нашого дослідження слугував мовний матеріал німецькомовних газет «Frankfurter Allgemeine Zeitung» (скорочено: FAZ), «Suddeutsche Zeitung» (SZ) und der «Tageszeitung» (TAZ).

Мета статі полягає у виділенні основних видів фразеологічної контамінації та визначенні типів модифікації фразеологізмів у сучасній німецькій мові.

У словнику Г. Варіга ми знаходимо таке визначення терміна «контамінація»: слово-перетин, злиття двох споріднених за значенням слів або частин слів у нове слово: наприклад, *vorwiegend aus vorherrschend und überwiegend* [6].

У «Лінгвістичному словнику» Т. Левандовскі стверджує, що «контамінація» (суміш, contamination, kontaminacija) – це форма словотворення, взаємодія двох мовних одиниць, що призводить до утворення нової

єдності: слова-перехрестя, слова-суміші, у яких, на відміну від словоскладання, тільки частини двох слів (або коренів слів) зливаються в нове слово, і спосіб такого злиття не стане моделлю словотворення, за якою в подальшому за аналогією будуть утворюватися нові лексичні одиниці, наприклад ‘Postblatt’ und ‘Correspondenzkarte’ → ‘Postkarte’ [5].

Новоутворення не завжди відповідає чинним мовним або логічним стандартам, тому вони часто відштовхуються мовою і не входять до її загального лексичного фонду. З іншого боку, контамінаційні форми являють собою розширення словотворчих процесів у мові через злиття або змішування слів, або перетин двох фраз, які близькі за формою і змістом, і які одночасно з’являються у свідомості мовця. Часто буває, що семи або морфеми випадково зливаються у слово або фразу, але це також може бути в уяві мовця, що демонструє його схильність до гри слів і словотворення.

Й. Вольф визначає контамінацію так: «Контамінація – це злиття двох слів, які близькі за формою чи змістом, які з’являються одночасно в свідомості мовця і поєднуються ним в одне слово або сполучення. Так, *zu keiner Gruppe gehören, keiner Gruppe angehören* вступають в конфлікт один з одним, і ведуть до особливого утворення, яке не відповідає нормі *zu keiner Gruppe angehören* [7]. Дуже часто саме в таких синтаксично-семантичних інтерференціях ідеться про анаколюти, які не знаходять застосування в мові.

Також контамінації виникають й у сфері фразеологізмів, коли змішуються два або більше

фразеологізмів. Якщо вони не є помилками, то вони можуть свідомо використовуватися як стилістичний прийом, наприклад: *aus der Reihe fallen* 'діяти незвичайно', *aus der Reihe tanzen* 'діяти по-своєму' und *aus dem Rahmen fallen* 'бути незвичайним, вирізнятися на загальному фоні'.

Питання контамінації в рідній та іноземній мовах пов'язане з діагностикою та аналізом помилок, із пошуком причин цих помилок як у рідній, так й іноземній мові; із тенденціями розвитку в сучасній німецькій мові, які відбуваються в усіх підсистемах мови, але особливо в лексиці. Контамінації зустрічаються значно частіше, ніж здається на перший погляд, особливо в таких текстах, як інтерв'ю або в розмовній мові, у сфері преси та літератури, якщо мовець намагається бути більш проникним або намагається продемонструвати почуття гумору. Помилки, які виникають через контамінацію, не впливають на комунікацію в цілому. Навпаки, вони часто залишаються непоміченими.

Явище фразеологічної (як і лексичної) контамінації – сфера живої, розмовної мови, звідки контаміновані форми проникають у мову інтернету, газети та в публіцистику, майже завжди будучи порушеннями літературної норми. У процесі мовлення мовець, починаючи формулювати думку, спирається на певну, «відповідну змісту конструкцію», але потім відходить від неї і «зсковзує» на іншу, тотожну або близьку першій»[2].

Деякі дослідники фразеологічного складу сучасної мови вважають, що є всі підстави визнати схрещення фразеологізмів «закономірним фактом мовного розвитку» [3]. Але, будучи одним із дуже цікавих прикладів індивідуального перетворення фразеологізмів, розглянута контамінація є майже невивченою. Умов, що сприяють виникненню фразеологічної контамінації, декілька.

Серед них: а) смислова та структурна близькість фразеологічних одиниць; б) пошуки мовцем експресії висловлювання; в) ослаблення лексичного значення й компонентів фразеологізму (на місці цих слів стають синонімічні одиниці); г) жива, невимушена мова, що допускає підміну компонентів у близьких за змістом виразах (це залежить від загальної мовної культури мовця, від того, якою мірою він володіє мовою).

Класифікація фразеологічної контамінації може бути двоякого роду: семантична (за значенням елементів, що взаємодіють) і структурна (коли необхідно з'ясувати, чому одна одиниця не відступає під натиском іншої і відбувається зміщення, тобто які компоненти фразеологізмів беруть участь у контамінації).

Спроби структурної систематизації фразеологізмів було зроблено одночасно кількома дослідниками на рубежі 60-х рр. XX ст.. Першим запропонував основні різновиди фразеологічних неологізмів О. Бабкін. Деякі зміни внесли в цю класифікацію І. Абрамєць, В. Іцкович, Л. Ройзензон, Б. Шварцкопф [1].

Найпоширенішим типом фразеологічної контамінації є такий, за якого з'єднуються частини двох фразеологічних одиниць, подібних за смисловими функціями. Наприклад: *Dem Gerechten gibt's der Herr im Schlaf* 'праведнику – щастить' (*Den Schlaf des Gerechten schlafen* 'спати сном праведника'; *Den*

Seinen gibt's der Herr im Schlaf 'щастить, тому, кого Бог любить').

Другий характерний різновид взаємодії мовних одиниць, на наш погляд, може розглядатися теж як фразеологічна контамінація, хоча В. Іцкович і Б. Шварцкопф говорять про суміжне з контамінацією явище – про накладення фразеологічних одиниць, у результаті якого одна з одиниць представлена цілком, а інша частково, одним своїм елементом: *Müßiggang hat Gold im Mund* або *Morgenstunde ist aller Laster* (*Morgenstunde hat Gold im Munde* 'година вранці варта двох у вечорі', *Müßiggang ist aller Laster Anfang* 'лінощі псуують людину'). Сюди ж є сенс віднести і такий різновид контамінації фразеологізмів, які починаються одним і тим же словом, обидва ж другі компоненти містяться в новоутворенні без змін: *schlagen ihre Axt in die Wurzeln* (*die Wurzel allen Übels ist* 'корінь зла'; *das Übel an (bei) der Wurzel fassen/packen* 'знищити зло в корені'; *die Axt an etw. legen* 'викоренити зло').

Немає єдиної думки й щодо наступного типу контамінації, коли на місце одного з компонентів фразеологізму встає слово, синонімічне йому:

Das Importgesetz ist kein fester Deich. Es wird lediglich eine Tür geöffnet (SZ, 29.04.02:4).

У цьому прикладі має місце цілеспрямоване змінення фразеологізмів *jmdm. stehen alle Türen offen* 'залишити двері відкритими для(переговорів тощо)'; *die Tür und Tor (für etw.) offen lassen/halten* 'нотурати чому-н. '), причому комічний ефект досягається через натяк на вираз: *festen Boden/festen Grund unter den Füßen haben* 'впевнено стояти на ногах').

Такий односторонній вплив однієї мовної одиниці на іншу згадані автори вважають асиміляцією, інші розглядають його як явище контамінації. Мабуть, це особливе перехідне явище незабаром не буде дивувати дослідників і знайде своє законне місце в проміжних категоріях мови.

Розглядаючи контамінацію як засіб модифікації фразеологічних одиниць, слід зауважити, що можливості модифікації не може уникнути жоден вид фразеологізмів. Але цей процес може відбутися за умови дотримання певних вимог, що забезпечує функціонування такої модифікованої фразеологічної одиниці в мові: модифікація не може бути необгрунтованою, вона повинна бути зрозумілою, застосованою відповідно до ситуації, тому що саме від цього залежить її цінність як засобу вираження. Тому фразеологізми або цитуються у своєму початково-му вигляді, або змінюються відповідно до певних обставин. У результаті вихідний текст змінюється, але шаблонна фраза залишається, як і раніше, незмінною. Звичайно, виразні, влучні переформулювання в оформленні повідомлення не виступають як буквально-афористичні висловлювання про певні події, але вони займають вагоме місце в текстах, які свідомо вживаються в розмовному стилі або в полеміко-сатиричних висловлюваннях і свідчать про виразність висловлювань, які вже давно втратили свою актуальність. Наприклад: *«Chefsache Bush. Ein Bad in der Menge gab es nicht»* (TAZ, 24.05.02:4),

«Auch politisch schlägt Stoilber mehrere Fliegen mit einer Klappe» (SZ, 29.04.02:4), 'Також Штойблер вбиває одним махом двох зайців'.

«Die Geister, die Scharon rief» (FAZ, 4.06.02:3) або іронічний вступ до зображення конфлікту між канцлером Шредером та інформаційною агенцією DDP: «Keine Haarspalterei (...) Schröders Haar bleibt im dunklen». 'Ніякого педантизму (...) борги Шредера залишаються невідомими'. Mehr Schulden als Haare auf dem Kopf haben 'бути по вуха у боргах'.

Отже, такий визначний критерій фразеологічної єдності, як сталість, є в цьому контексті досить відносним: фразеологізми у своєму формальному (загальноприйнятому) компонентному складі мають обмеження щодо трансформацій, розширення і скорочення, однак певні варіації без руйнування ідентичності фразеологізму й порушення його стабільності все ж таки є можливими. За умови свідомо зроблених модифікацій лексикалізована форма повинна бути явною, базис модифікації повинен бути пізнаваний, і при цьому складові фразеологізму мають бути замінені іншими словами. «Wohlstand schützt vor Unzufriedenheit, Irrationalität und Rebellion nicht» (FAZ, 8.05.02:1). Вихідний фразеологізм має таку форму: Alter schützt vor Torheit nicht. 'волосся сивіє, а голова шаліє' 'сивина в бороду, а біс в ребро'. У модифікованому фразеологізмі не залишилось нічого від вихідного варіанта, але навіть такої структури досить, щоб розпізнати вихідний фразеологізм.

Стосовно компонентного складу фразеологізму можна виділити дві протилежні сили: з одного боку, вживання фразеологічних одиниць у мовному співтоваристві призвело до їхньої стабільності, з іншого боку, провокує мовця до модифікації полілексичної структури й образних компонентів ідіоматичних фразеологізмів [4].

Під «модифікацією» розуміємо площину, у рамках якої уможливується формальне змінення фразеологізму без втрати його фразеологічного значення з подальшим використанням у мовному просторі, але без лексикографічної фіксації.

Контамінація може одночасно охоплювати кілька типів модифікації, а саме: заміну, скорочення, розширення та інші. У результаті такого злиття може залишитися не більш ніж одне ключове слово з

кожного фразеологізму в новоутворенні. Так, у вже лексикалізований приклад «das schlägt dem Fass die Krone ins Gesicht» 'це вже занадто, це переходить усі межі' від фразеологізмів, які були використані в процесі контамінації, einer Sache die Krone aufsetzen und ein Schlag ins Gesicht sein увійшли тільки доповнення в знахідному відмінку die Krone та прийменникове доповнення ins Gesicht. У наступному прикладі Mit ihrer Gesetzgebung laufen sie die Gefahr, den europäischen Zug der Zeit zu verpassen (TAZ, 9.06.02:1) здається, що словосполучення den Zug verpassen поширено атрибутом у родовому відмінку. Насправді ж в основу покладено модифікацію номінального фразеологізму ein Zug der Zeit, тим паче що вихідний фразеологізм уже поширений прикметником europäisch.

У результаті вмілого комбінування кількох фразеологічних одиниць на рівні контексту виникає додаткове значення на конотативному рівні, причому використовується можливість мовної гри задля більш виразного пояснення або представлення будь-якої точки зору. Тому можна стверджувати, що вміле використання контамінації дозволяє підвищити значущість, тому що до прямого й переносного значення окремих фразеологізмів додається ще один семантичний компонент. Образна мотивація посилюється так, що реципієнт через особливі контекстуальні вкладення розуміє образне підґрунтя.

Отже, на підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки. Контамінація належить до відносно поширеного способу модифікації фразеологічних одиниць та утворення нових фразеологізмів, який обумовлюється як мовними, так і позамовними чинниками. Найбільш поширеними способами модифікації виступають розширення компонентного складу фразеологічних одиниць, заміна, скорочення компонентів. Слід зауважити, що однією з головних особливостей контамінації є індивідуальність мовця, його здатність та можливості до словотворення, вмілого поєднання задля передачі бажаної інформації, що вимагає від мовця значних знань фразеологічного фонду німецької мови.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бабкин А. М. Русская фразеология (ее развитие и источники) / А. М. Бабкин. – Л. : Наука. – 1970. – 264 с.
2. Ицкович В. А. О контаминации и смежных с нею явлениях / В. А. Ицкович, Б. С. Шварцкопф // В кн. : Памяти академика В. В. Виноградова. – М., 1971. – С. 94.
3. Ройзензон Л. И. О фразеологической контаминации в русском языке / Л. И. Ройзензон, И. В. Абрамец // Русский язык в школе. – № 3. – 1969. – С. 104–107.
4. Burger H. Handbuch der Phraseologie / H. Burger, A. Buhofer, A. Sialm. – Berlin – New York : Walter de Gruyter. – 1982. – 450 S.
5. Lewandowski Th. Linguistisches Wörterbuch / Th. Lewandowski. – 2. Bd., 6. Auflage. – UTB Meyer und Quelle Heidelberg. – 1994. – S. 594.
6. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch / G. Wahrig. – München : Mosaik Verlag. – 1986. – S. 775.
7. Wolf J. Sprachgebrauch, Sprachverständnis / J. Wolf. – Bukarest : Kriterion Verlag. – 1974. – S. 162.

В. А. Карнюк,

Криворожский педагогический институт ГВУЗ «Криворожский национальный университет»,
г. Кривой Рог, Украина

КОНТАМИНАЦИЯ КАК СПОСОБ МОДИФИКАЦИИ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Предметом изучения данной статьи является один из способов словообразования современного немецкого языка контаминация. Особое внимание уделяется фразеологической контаминации. В статье представлены условия, способствующие ее возникновению, рассмотрены существующие классификации контаминации

фразеологизмов и типы их модификации. Освещается вопрос различия контаминации и словосложения, которое заключается в том, что слово, полученное в результате контаминации, не может стать моделью словообразования, по которой в дальнейшем по аналогии будут образовываться новые лексические единицы. В рамках данной статьи показана значимость контаминации в системе словообразования немецкого языка, но, в то же время, отмечается недостаточная изученность и разработанность этого вопроса. Проведенный анализ процесса контаминации фразеологизмов на материале газетной лексики позволяет прийти к выводу об отсутствии единой классификации условий возникновения контаминации фразеологизмов и типов модернизации фразеологических единиц современного немецкого языка. Следует отметить необходимость наличия индивидуальных творческих возможностей говорящего для передачи информации, что предполагает высокий уровень знаний фразеологического фонда немецкого языка.

Ключевые слова: контаминация; модификация; словообразование; фразеологическая контаминация; фразеологические единицы.

V. A. Karpiuk,

*Krivij Rih Pedagogical Institute of State Institution of Higher Education «Krivij Rih National University»,
Krivij Rih, Ukraine*

CONTAMINATION AS A MEANS OF PHRASEOLOGICAL UNITS MODIFICATION IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE

Contamination as one of the means of word formation in the modern German language is under consideration in this article. Particular attention is paid to the phraseological contamination. The conditions which caused its appearance are presented in the article. Existing classifications of contamination of phraseological units and types of their modifications are considered as well. The issue of difference between such notions as contamination and word formation is illustrated. The difference is in the impossibility of the word gained with the help of contamination to become a model of word formation which will be taken afterward as an analogy to form new lexical units. The significance of the contamination in the system of word formation in the German language and not well established study of this issue are shown in this article. The analysis of the process of contamination of phraseological units based on the newspaper lexical material results in the conclusion which indicates the absence of common classification of conditions of phraseological contamination appearance and types of modification of phraseological units in modern German. It is necessary to point out an obligatory existence of individual creative skills of a speaker to convey information which implies a high level of knowledge of phraseological units of the German language.

Keywords: contamination; modification; word-formation; phraseological contamination; phraseological units.